

Весняні повені на Десні

Весняна повінь (водопілля) для річок басейну Десни є характерною фазою гідрологічного режиму, яка щорічно повторюється в даних кліматичних умовах в один і той же сезон і характеризується найбільшою водністю, високим і тривалим підйомом рівня води, і викликана сніготаненням або сумісним випаданням значної кількості атмосферних опадів за період водопілля. У період весняної повені р. Десна проносить від 40 до 80% річно-

До головних кліматичних чинників, які зумовлюють об'єм водопілля, належать атмосферні опади, температура повітря, запас води в сніговому покриві, а також глибина промерзання ґрунту.

Спостереження за всіма фазами водного режиму Десни, складання довгострокових та короткострокових прогнозів максимальних рівнів води і максимальних витрат під час весняної повені на гідрологічних постах в басейні Десни проводиться Чернігівським обласним центром з гідрометеорології.

Найповніші відомості про водний режим Десни має гідрологічний пост м. Чернігів (1884-2012 рр.).

За весь період спостережень на р. Десна біля м. Чернігова найвищі за рівнем водопілля спостерігалися в 1895, 1908, 1917, 1931, 1932, 1942, 1970 рр. (з максимальним рівнем води під час повені вище 900 см над нулем посту).

За розмірами територій, що затоплюються, та повторюваністю найвищого водопілля в басейні р. Десна спостерігались у 1917, 1931, 1970 рр. (катастрофічні); у 1895, 1908, 1932, 1942 р. (визначні); у 1888, 1915, 1937, 1947, 1951, 1967 рр. (високі) та в 1893, 1896, 1901, 1902, 1919, 1924, 1934, 1941, 1946 1955, 1958, 1988, 1994 рр. (з водністю вище середньої).

Водопілля 1917 р. було найбільшим за весь період спостережень. Максимальна спостережна витрата води на гідрологічному посту Чернігів зафіксована 18.04.1917 р. і сягала 8090 куб. м/с. Аналітична забезпеченість такої витрати оцінюється як 0,9 %, тобто водопілля 1917 р. відноситься до катастрофічних.

Найбільш наближеними до водопілля 1917 р. є водопілля 1931 та 1970 рр., максимальні витрати яких відповідно склали 7940 та 8000 куб. м/с.

Останнє катастрофічне водопілля 1970р. завдало значної шкоди господарським об'єктам та населенню.

Тривалість водопілля була 89 діб з 21 березня по 20 червня. За час водопілля була повністю затоплена вся заплава Десни до корінних берегів.

Авіарозвідкою розливу водопілля на ділянці від гирла до м. Новгород-Сіверський, виконаною в квітні 1970 р. на замовлення Управління гідрометеослужби УРСР і УкрНІГМД встановлено, що на вказаній ділянці затоплено було 73 населені пункти і стільки ж частково підтоплені.

Біля 10% території Чернігівської області опинилося під водою. За час водопілля в області були затоплені і підтоплені 11650 будинків, затоплені посіви озимих і багаторічних трав на площі 25,7 тис.га.

Були частково затоплені і підтоплені території міст: Новгород-Сіверський, Чернігів, Остер та 45 населених пунктів області. В Чернігові були затоплені і підтоплені окремі промислові підприємства, склади, річкова пристань, територія військового шпиталю. Всього було підтоплено 1380 будинків, пошкоджено газопровід і каналізаційний колектор. Деякі села були повністю оточені водою

(Загребелля, Мале Устя, Велике Устя, Бутівка, Осьмаки, Блестова), в них 60-90 % будинків були затоплені.

В інших селах частина будинків виявилась розташованою на островах, дороги затоплені, зв'язок підтримувався човнами.

Дані, зібрані інститутом «Укрдіпродгосп», свідчать про те, що повінь 1970р. в Чернігівській області нанесла матеріальну шкоду в розмірі 9,37 млн. радянських рублів.

Такий стан змушував державні і місцеві органи влади постійно приділяти питанням протипаводкового захисту особливу увагу

Враховуючи наслідки катастрофічної повені 1970 року, інститутом «Укрдіпродгосп» на замовлення Міністерства меліорації і водного господарства УРСР було розроблено і затвержено осно-

21 квітня 1970 року. Вигляд з Троїцької гори. На першому плані вулиця Лугова, за водним простором - вулиця та провулок Нахимова

вний програмний документ «Схему комплексного використання і охорони водних і земельних ресурсів басейну р. Десна».

Зокрема, в Чернігівській області «Схемою» було розглянуто і передбачено проведення в період 1971-1985 рр. огороження територій затоплення дамбами вище м. Чернігова, між населеними пунктами Піски-Пекарів на р. Десна, загальною протяжністю 152,2 км. Загальна вартість будівельних робіт складала 48,9 млн. радянських рублів.

Проте, враховуючи високу вартість будівництва дамб, як у радянський період, так і до цього часу, розроблені заходи не було реалізовано.

Через обмежене фінансування, як правило, в сучасних умовах протипаводкові роботи на р. Десна проводяться в області локально, в найбільш вразливих аварійних ділянках, що не завжди дає можливість вирішити повний захист території та забезпечити стійкість побудованих після повені 1970 року протипаводкових та берегоукріплювальних споруд. Окремі з них пошкоджені внаслідок

21 квітня 1970 р. Вулиця Свердлова (нині Полуботка) у бік моста через р. Стрижень

інтенсивних руслових та заплавної деформації і вимагають значних витрат на будівельні і ремонтно-відновлювальні роботи.

Весняні повені у басейні р. Десна, починаючи з 1995 року, на території області в останні роки не

мали загрозливих наслідків і були або близькими, або ж нижчими за середню багаторічну норму.

Внаслідок зміни клімату, взимку не відбувається достатнього накопичення снігозапасів, зимовий період скорочується, розпочинається із значним запізненням, в порівнянні з кліматичними строками, характеризується тривалими відлигами. Внаслідок цього, відмічається підвищена водність зимової межени, зменшення як максимумів, так і об'ємів весняного водопілля. Проте, досі ми не маємо повної і достовірної інформації, яким чином зміна клімату найближчим часом вплине на природні екологічні процеси, у тому числі і на розвиток весняних повеней в басейні р. Десна.

В той же час ситуація в області залишається складною, якщо рахувати, що на сучасному етапі відбулися значні зміни у забудові заплавної території р. Десна. В останні роки значна частина за-

плавної низинних територій річки Десна, що належать до зон можливого затоплення, забудована міськими і сільськими поселеннями, дачними будівлями, інженерними спорудами і комунікаціями. (існування 13 автомобільних і залізничних мостів з високими дамбами, більшість з них побудовані за останні 40 років), виникають підпори рівнів води і, як результат, додаткове затоплення розташованих вище територій.

Підвищеним фактором ризику виникнення надзвичайних ситуацій також є безсистемна забудова територій в повенево-небезпечних зонах затоплення в межах міста Чернігів та його околиць в житлових районах: Кавказ, Лісковиця, Кордівка, Бобровиця; садово-дачних масивах: Пролетарський Гай, Жавинка та ін.,

що розташовані вище і нижче автомобільних та залізничних мостів з високими дамбами, які перекривають заплаву річки.

На забудованих та освоєваних територіях інженерних споруд та захисних дамб для ефективного запобігання затоплення територій внаслідок повеней на річці Десна в області майже немає. Виняток становлять дамби, що розташовані в заплаві Десни та призначені для захисту від затоплення повеневими водами сіл Виповзів і Крехаїв Козелецького району, а також існуючі дамби обвалування польдерних меліоративних систем в Куликівському, Борзнянському та Менському районах.

Негативні наслідки та матеріальні збитки господарським об'єктам і населенню області при виникненні катастрофічних повеней, подібних до 1917, 1931, 1970 рр, можуть бути значно більшими за ті, які відбулися в минулому.

Так як забезпечити абсолютний захист від катастрофічних повеней неможливо - можливо лише спрогнозувати визначений їх рівень.

Тому органам виконавчої влади та місцевого самоврядування при необхідності потрібно розробляти і впроваджувати альтернативні методи боротьби з повенями (превентивні екологічні заходи: планування забудов і розвитку міських і сільських територій, з урахуванням ризику затоплення; виявлення і картографування зон затоплення; планування і регламентація відповідного землекористування на затоплюваних територіях; прогнозування зон підтоплення та затоплення повеневими водами з урахуванням попередніх спостережень; інформування та надання рекомендацій для населення в відношенні дій при повенях і захисту від них; попередження про ймовірні надзвичайні ситуації; створення систем страхування від наслідків повеней).

Р.Овсєєнко, заступник начальника Чернігівського ЦГМ

М.Кобижча, заступник начальника відділу Деснянського БУВР